

Nagyszombat

2023. április 8.

Bátorsággal

Textus: Jn 19,(31-37)38-42

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai/kortörténeti megértés

1.1. Tágabb kontextus

1.1.1. Szövegi kontextus

Nem minden bibliakiadás különíti el a 19,31kk szakaszt a megelőzőtől, amelyben Jézus haláláról olvasunk, így a RÚF2014 sem tesz ezt. Amely fordítások mégis megteszik, azok vagy úgy nevezik a szakaszt, hogy „Jézus testének levétele a keresztről” vagy „Jézus oldalát átszúrják”/ „Az átszegezett Krisztus” esetleg „Jézus temetése”. Mi tartalmi szempontból két részre osztjuk a textust. Az első a 19,31-37, amelynek a „Levétel a keresztről”, a második a 19,38-42, amelynek a „Jézus temetése” címet adjuk. A szakasz ugyanakkor nem különül el határozottan az előzményektől: korábban arról olvasunk, hogy Jézus a kereszten szenvedve is gondoskodik anyjáról, Máriáról, és a szeretett tanítvány gondjaira bízza. Ezután elfogadja a feléje nyújtott ecettel teli szivacsot, majd ajkán az „Elvégeztetett/Beteljesedett/Befejeződött” (*tetelestai*) igével átadja lelkét az Atyának.

1.1.2. Kulturális kontextus:

Textusunk kapcsán szólnunk kell egyrészt a rómaiak keresztre feszített elítéltekkel kapcsolatos eljárásáról, másrészt a zsidók temetkezési szokásairól. A keresztre feszítés részét képezte az a megaláztatás is, amelyet az elítéltek holttestére kimértek. Az elhunytakat napokig, sőt hetekig a kereszten hagyták a ragadozó állatok és madarak martalékául, és nem utolsó sorban elrettentő példaként a hozzátartozók vagy a birodalom elleni hasonló lázadást fontolgatók számára. A maradványokat rendszerint nem engedték eltemetni, hanem hetek múltán a helyi szeméttelre dobták. Kivételes esetekben a hozzátartozók megkaphatták az elhunytak maradványait, de ez a kivégzést vezető parancsnok kegyétől és jóindulatától függött. Ugyanakkor egy ilyen kérés – ha nem a közvetlen hozzátartozóktól érkezett –, felkelthette a gyanút, hogy a kivégzett iránt tiszteletet mutató barát maga is osztozik az elhunyt Róma-ellenes érzelmeiben. Nem volt tehát veszélytelen cselekedet elkérni a holttestet.

A zsidók temetkezési szokásaihoz – amelyekkel János egyezőnek írja le Jézus temetését is, 19,40 – hozzátartozott a holttest megmosása (vö. ApCsel 9,37), amiről itt

konkrétan nem olvasunk, de feltehetően sietve azért sor került rá, az illatos fűszerekkel kevert olaj használata, és a tiszta gyolcsba vagy textil szalagokba való beletekerés. Ez többnyire a bandázshoz hasonló textilcsíkokat jelentett, de ebben az esetben nagyobb leplekbe vagy kendőkbe (19,40) is betekerték Jézus testét, amit János később, a feltámadás reggelének eseményei közepette is megerősít (20,5.7). Katolikus egzegéták¹ szerint a jánosi beszámoló adja az egész testet beborító torinói lepel valódiságának bibliai alapját. A zsidók is balzsamoztak, de nem úgy, mint az egyiptomiak, nem preparálták és szárították ki a holttesteket, hanem csak a bomlás szagát ellensúlyozták illatos fűszerekkel és olajokkal. Josephus Flavius² (Nagy Heródes temetésekor) és a 2Krón 16,14 (Asa temetésekor) feljegyzik, hogy a zsidó uralkodók temetésénél jellemző volt a nagy mennyiségű felhalmozott fűszer eltemetése vagy elégetése a holttest mellett. Ez magyarázatot adhat a Nikodémus által felajánlott szokatlanul nagy mennyiségű mirhára és aloéra. Ő is királyi temetést szánt Jézusnak.

A sírokat ebben az időben Jeruzsálem környékén a sziklákba vájták, vagy lefelé haladva, a föld alá (vertikális sír), ahová egy kötél segítségével engedték le a holttestet, vagy oldalra, egy félgömb alakú fülkét képezve (horizontális sír), amelyben egy tovább vájt padra fektették a holttesteket. Mindkét esetben az állatok elleni védekezésképpen kövekkel zárták el a bejáratot. Az evangéliumi elbeszélések és a jeruzsálemi Szent Sír Bazilika (amelynek történetiségében nincs okunk valóban kételkedni, és amelyről a későbbiekben még szólunk) belseje azt sejteti, hogy Jézus sírja ez utóbbi típus lehetett. A nagypéntek János elbeszélése szerint a páska előkészületi napja (*paraskeué*) volt, és a naplementével hamarosan beálló szombat miatt a hívő zsidók már nem akartak semmilyen fizikai munkát végezni, így a holttestek balzsamozását és szállítását sem, ezért sietett annyira Arimáthiai József és Nikodémus a temetéssel. Ezért volt az is fontos szempont, hogy egy igazán közeli, József tulajdonában (Mt 27,60) lévő sírba fektessék Jézus testét.

1.2. Fordítási tudnivalók

19,31 Kálvin jelzi, hogy itt az „*én gar megalé hé hémera ekeinu tu sabbatu*” kifejezés más olvasata is létezett az általa ismert kéziratokban (*hé hémera ekeiné tu sabbatu*). Ő az előbbit fogadja el, amelyet magyarul leginkább a revKároli fordítás ad vissza: „annak a szombatnak napja nagy nap vala”, mintegy azt jelezve, hogy a szombat az egész hét meghatározó napja volt (tkp. szombat = a hét), ami húsvét közeledtével még különlegesebb szerepet nyert. A

¹ BROWN, 1206.

² *Antiquitates* 17.199

zsidó papi vezetők aggódása a kereszteken maradt holttestek miatt ezért olyan hangsúlyos: attól féltek, nehogy elrontsák ennek a különleges szombatnak a szentségét! Mint Kálvin jelzi, a másik fordítás (amit a RÚF2014 hoz: „az a szombat ugyanis nagy ünnepnap volt”) is éppen úgy kifejezi annak a szombatnak a jelentőségét, és talán természetesebben hangzik. A RÚF 2014 ráadásul azzal is javított az érthetőségen, hogy a *hémerát* „ünnepnap”-pal fordította, jelezve, hogy a páska nem egyszerű nap (az 1990-es ÚF még így hozza), hanem a legkülönlegesebb nap a zsidó naptárban.

19,35 Itt az evangélium írójának „szerkesztői megjegyzését” olvashatjuk, amely ebben a formában kicsit nehezen követhető: „és az ő bizonyágtétele igaz, és ő tudja, hogy igazat mond.” Vannak fordítások, amelyek a redundáns fogalmazást a jobb érthetőség kedvéért összevonják, sőt, átteszik egyes szám első személybe (pld. Living Bible): „Én magam láttam, és pontos bizonyágot tettem róla, hogy ti is higgyetek”.³ Más fordítás csak az összetartozó tagmondatok logikai egymás mellé rendezésével teszi érthetőbbé a verset (Good News Bible): „Aki pedig látta ezt, az tesz róla bizonyágot, hogy ti is higgyetek. Az ő bizonyágtétele igaz, és ő tudja, hogy igazat mond.”

Kétféle értelmezést tesz lehetővé az evangélium szándékolt olvasóira nézvést a „hogy ti is higgyetek” görög alapja. Az egyik imperfectumi (*pisteuéte*), a másik aoristosi (*pisteuséte*) coniunctivus. Mindkettőnek megfelel a magyar fordítás, de az előbbi esetben inkább abban a mellékértelemben, hogy „továbbra is higgyetek” vagy „megerősödjete a hitetekben”, míg az utóbbi esetben valódi, azonnali felszólítás: hogy hitre jussatok. A kommentátorok⁴ arra hívják fel a figyelmet, hogy az első esetben inkább a hívő jánosi gyülekezet megerősítésének szándékáról van szó, míg a második esetben a még nem hívők hitre biztatásáról. A magam részéről mindkét szándékot el tudom képzelni János evangéliumának írójáról, és a görög szövegkiadások sem igazán döntenek. De fordítás szempontjából könnyű dolgunk van, hiszen magyarul mindkét megoldás ugyanúgy hangzik.

19,39 A Nikodémus által hozott illatszerek súlya szokatlanul nagy (erről már szóltunk), de a „mintegy száz fontnyit” (*hós litras hekatón*) kifejezés a római fontot jelenti, amely a mai angolszász világban használatos, mintegy félkilónyi fontnál is kisebb mértékegység volt. Ezért a mi mértékegységeink szerint 32-33 kg-ról van szó. Persze ez még így is hihetetlenül nagy mennyiség, feltételezi, hogy Nikodémus a szolgálival hozathatta.

³Ez talán fordítási szempontból túlzás, mert bár nagyon valószínű, hogy az evangélistáról van szó, nem azonosítható 100%-os biztonsággal az, „aki látta”. P.S Minear például azt állítja, hogy a Jézus oldalát átdőfő katonáról (vö. Longinus-legenda in Brown, 1177) van szó. P. S. Minear, Diversity and Unity: A Johannine Case-Study in LUZ-WEDER, 162-175. Vö. KÁL VIN, 240.

⁴ BARCLAY-NIDA, 596.

1.3. A szakasz egzektikai jellemzői

19,31 Bár az egész passió eseménysorára vonatkozik, a szombat itteni említése kapcsán fontos tudatosítanunk, hogy János evangéliumának más a kronológiája, mint a szinoptikusoknak. Ott Jézus és tanítványainak utolsó vacsorája csütörtökön (nagycsütörtök) a páska előkészületi napja, akkor eszik meg a páskabarányt, és a nagypéntek eseményeit már a szombatra való előkészület (Mk 15,42) árnyékolja be. Természetesen Jánosnál is megvan a nagycsütörtök-nagypéntek-szombat eseménysor, de ott a páska szombatra esik, az előkészület napja pedig nem nagycsütörtök, hanem nagypéntek, a húsvéti bárány levágásának napja. Jánosnál, akinek fontos, hogy Jézus az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit, Jézus a mi húsvéti bárányunk (1Kor 5,7). Jánosnál a páska napja és a szombat egybe esett, ez tette azt a szombatot olyan nagy nappá.⁵ Ezt a szimbolikát erősítik azok az események és ószövetségi hivatkozások, amelyeket János felidéz: a páskabarány csontját nem törik el (2Móz 12,46; 4Móz 9,12; Zsolt 34,21). Bár az az eltérő jánosi kronológia a történészek⁶ valószínűleg közelebb van a történelmi tényekhez, elsősorban teológiai célokat hordoz (ahogyan egyébként a szinoptikusok kronológiája is). És természetesen azt sem zárhatjuk ki, hogy a szinoptikusok és János más korabeli naptárok (pld. esszénus naptár vs templomi naptár) szerint adtak hírt a passió eseményeiről.

19,32 Az elítéltek lábszárcsontjának eltörésére, az ún. crucifragiumra azért volt szükség, hogy meggyorsítsák a halálukat, amely egészséges, fitt férfiak esetében akár 3-4 napig is eltarthatott. A kereszthalál konkrét kiváltó oka a korbácsolásból és végtagok átszegezéséből eredő vérvesztés, a pszichés sokk, a szomjúság, a napsütés ereje, de legfőképpen a fulladás volt. Amíg az elítélt rá tudott támaszkodni a lábaira, addig ki tudta lélegezni a levegőt (a legtöbben laikusként azt gondolnánk, hogy éppen fordítva volt, a belégzéshez kellett a támaszkodás). Ennek hiányában az elítélt percek alatt megfulladt (asphyxia). Annak, hogy Jézus halála miért következett be ilyen hamar, Raymond Brown⁷ nem fizikai, hanem teológiai okát látja: az ő vállát az egész emberiség bűnének terhe nyomta, és ha a kereszthalál okai között az orvosok joggal említik a fizikai és lelki megpróbáltatások által kiváltott sokkot, Jézus esetében ez a sokk emberfeletti lehetett.

19,33-35. A katonák tudtukon kívül beteljesítik a törvényt: a páskabarányt, az Isten báránya csontját nem törték el. Ehelyett az egyik katona lándzsával átszúrta Jézus oldalát, amelyből

⁵ BOLYKI,493.

⁶ VERMES, 85-102.

⁷ BROWN, 1091-1092.

víz és vér jött ki. Ennek a tettnek az okát nem ismerjük (kegyetlenség? praktikus ellenőrzése a halál tényének?), mint ahogy azt sem értjük pontosan, miért írja le János azt, hogy víz és vér jött ki a Jézus oldalán megnyitott sebből. Többen említik a lehetséges fizikai okokat (szívhártya átszúrása, a felgyülemlett tüdőfolyadék stb.), de ezt tévútnak látom: János nem orvosi szakcikket írt. A leírást nem a fizikai realizmus motiválta, hanem a teológiai szándék. Ugyanakkor ez szerintem nem is az óegyházi szerzők által felismert és erőltetett jánosi sakramentológia (vö. víz = keresztség, vér = úrvacsora), mert egyebütt János meglehetősen vonakodik sakramentális utalásokat használni (a szereztetési igékről és Jézus megkeresztelkedéséről is hallgat, utóbbira csak homályosan utal, Jn 1,32).⁸ Inkább arra gondolhatunk, hogy mind a víz, mind a vér olyan mély szimbólumok, amelyekkel Jézus önmagát (vö. élő víz) és a küldetését (Jézus vére üdvözít: Jn 6,53-56) azonosítja. Ezért is fontos a 35. vers hitvallástétele. Aki ennek a látványnak és bizonyágtételnek hisz, azé lehet a Jézustól kapott üdvösség. Nyilván igaza lehet a kommentárirodalom azon szerzőinek is,⁹ akik ebben a fájdalmas és szinte szadisztikusan realista ábrázolásban antidoketista szándékot feltételeznek.¹⁰ De azt hiszem, ennek a kérdésnek ma igen kevés homiletikai hozadéka lehet református gyülekezeteinkben, ezért ezt nem is részletezném. Kálvinra utalnék inkább, aki úgy foglalja össze a két kép jelentését, hogy Jézus „igaz” voltának bizonyítéka az, hogy nem törik el a csontját, a víz és vér pedig halálának eredményére, bűneink elmosásra utal.¹¹

19,36-37. A János evangéliumában ritkább „reflexiós idézetek” arra hívják fel az olvasók figyelmét, hogy milyen pontosan és többszörösen teljesedtek be Jézus halálában a rá vonatkozó próféta i ígéretek. A *crucifragium* elmaradásában a 2Móz 12,46 és a Zsolt 34,21, a lándzsadöfésben pedig a Zak 12,10 és a 4Móz 21,9. János nem fél a teológiai tüposzok egymásra halmozásától: az eddig már a jánosi kronológiában bevezetett páskabárány előkép¹² mellett megjelenik a pusztában felállított rézkígyó emléke: aki arra feltekintett, megmenekült, üdvösséget nyert.

19,38. Az első „titkos tanítvány”, aki színre lép a temetés történetében, az arimátiai József. Amint a név írásmódja (kisbetűvel) is mutatja, megkülönböztető nevét egy Jeruzsálemhez közeli városról kapta, és a többi evangélium is említi azok között, akik végtisztességet adtak Jézusnak. Fentebb, a keresztre feszítés gyakorlata kapcsán már említettem, hogy nagy

⁸ Kálvin ezzel szemben igazat ad Augustinusnak abban, hogy „Krisztus oldalából áradtak ki szentségeink”. Vö. KÁLVIN, 239.

⁹ BOLYKI, 495.

¹⁰ A vers magyarázatának még egy fontos iránya lehet a hozzá írott első „kommentár”, az 1Jn 5,6-8 értelmezése, amely krisztológiai és trinitástani értelmezést (vö. comma Johanneum a RevKároli21-ben) kínál.

¹¹ KÁLVIN, 237.

¹² Vö. KÁLVIN, 239.

bátorságra volt szükség, hogy valaki elkérje a Róma-ellenes váddal elítélt Jézus holttestét, különösen, ha ez a valaki a tekintélyes nagytanács tagja volt (Mk 15,43). József szinte egybehangzó szerepeltetése az evangéliumi temetéstörténetekben meggyőző történeti hitelességű elem: melyik keresztyénnek lett volna oka ilyen hitvalló bátorságot kitalálni a gyűlölt és Jézust elítélő Szanhedrin egy tagjáról, ha nem történt volna valóban így?¹³ Arimátiai Józsefről kevés egyebet tudunk, talán ezért is lett fontos szereplője a Biblián kívüli apokrif irodalomnak. A 2. század után keletkezett Péter evangéliuma már úgy ábrázolja Józsefet, mint Pilátus barátját, akitől jó kapcsolatuk miatt könnyen elkérhette Jézus holttestét. Jóval később Józsefnek ismét fontos szerep jut Britannia korai keresztyén legendáiban: ő vitte a Jézus értünk kihullott vérét tartalmazó Szent Grált a szigetországba, ahol – ha nem is apostoli, de igen szent – egyházat alapított.¹⁴

19,39 János evangéliumának különleges szereplője Nikodémus, a többi evangélium nem említi. A zsidók vezető emberének nevezi János (Jn 3,2), aki egyszer éjszaka látogatta meg Jézust, mert a pozíciója, gazdagsága vagy ki tudja mi miatt nem akarta, hogy Jézus iránti vonzódását mások is megtudják. Józsefet és Nikodémust összeköti a rangjuk és a tény, hogy korábban félték a hit következményeitől, de Jézus halála bátorságot öntött beléjük, és nyíltan felvállalták a Krisztusba, ráadásul az ebben a pillanatban szemlátomást elbukott Krisztusba vetett hitüket... Minden bizonnyal József és Nikodémus az elsők között voltak az evangéliumi elbeszélések szerint, akiknek az életét gyökeresen megváltoztatta Jézus halála. 19,40-42 A szertartásszerű zsidó temetés kellégeit korábban már említettem. Jézus temetése annyiban biztosan más volt, hogy a közeledő szombat miatt gyorsan kellett eltemetni (vö. 5Móz 21,23). A balzsamozás ezért maradt az asszonyokra, akik vasárnap reggel szerettek volna eleget tenni ennek a kötelességüknek. Az új sír József sajátja volt, de még ennél is fontosabb lehetett, hogy közel esett a Golgotához. Jézus temetésével újabb prófécia, ezúttal Ézsaiásé teljesedett be: „A bűnösök közt adtak sírt neki, a gazdagok közé jutott halála után” (Ézs 53,9).

2. A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

János evangéliuma krisztológiájában számos ponton kapcsolódik az Ószövetséghez. A prologus például Isten teremtő szavához kapcsolja a testet öltött Logoszt. Ez a perikópa pedig arról számol be, hogy Jézus teste a hetedik napon „megnyugodott” a sírban, egyfajta különös párhuzamaként Isten teremtő munkájától való megpihenésének. Említettük már, hogy Jézus

¹³ BROWN, 1240.

¹⁴ BROWN, 1231.

*crucifragium*ának elmaradása, oldalának átszúrása, eltemettetése a gazdag József új sírjába mind-mind ószövetségi előképek beteljesedése az evangélista szemlélete szerint, és maga a kereszthalál is része Jézus megjövendőlt felemeltetésének, vagyis megdicsőülésének (vö. Jn 7,39; 12,23; 13,31-32; 14,13). Ezt a megdicsőülést folytatja a temetés elbeszélése, a nagyszombat eseménysora: a gonosz csak látszólag diadalmaskodott Jézus felett, valójában inkább rejtett, de a hívők számára nyilvánvaló módon Isten győzedelmeskedett a bűn és a halál felett. János evangéliumában Nikodémus és József jelenléte ezt erősíti: ők azok, akik, amikor még „jól mentek a dolgok”, vonakodtak Jézussal tartani, de amint Jézus meghalt, ez a halál megváltoztatta őket, bátorságot kaptak odafentről, és megvallottak hitüket – cselekedettel. Az ő tanúbizonyságukban teljesedett be az, amit Jézus a Jn 12,31-ben mondott: „Én pedig, ha felemeltetem a földről, magamhoz vonzok mindeneket.” E két „titkos tanítvány” részvétele és materiális hozzájárulása Jézus temetéséhez valóban királyi, messiási szertartássá magasztosítja azt az eseménysort, amelyet a szinoptikusok még inkább egy sietve, kapkodva végrehajtott temetésnek ábrázolnak. Az általuk adott új sír és a királyi pompát sugalló illatos fűszerek Jézus temetését szinte győzelmi menetté formálják.

A temetési történet egy másik szép keretes szerkezetet is felmutat a passiótörténeten belül: Brown¹⁵ szerint az egész passió azzal kezdődik, hogy Jézus a tanítványaival átvonul Jeruzsálemből a Kidron-patakon és -völgyön át egy kertbe, a Gecsemánéba, készen arra, hogy megcselekedje az Atya akaratát. Most pedig, a passió eseményeinek elmúltával szemtanúi vagyunk annak, ahogy két újabb tanítványa őt viszi el egy kertbe (egy későbbi hagyomány szerint arimátiai József kertjébe), a Golgota és a városfal mellé, hogy eltemessék. János evangélista ebben is talán az üdvrend szép ékességét látta.

3. Prédikációvázlat

a) Ne a láthatókra nézz!

János evangéliumának 18-19. fejezeteit olvasva Jézus utolsó földi életének vagyunk a szemtanúi. Megváltónk emberfeletti megaláztatásokat és szenvedéseket állt ki érettünk. De minden fizikai nyomorúság és szenvedés csupán töredéke volt annak a lelki-szellemi szenvedésnek, amelyet Jézus Krisztusnak ki kellett állni a kereszten való elhagyatottságban, amikor ránehezedett az egész emberiség minden bűne (ld. fentebb, a Jézus korai haláláról írottakat). Jézus miattunk átélte az Atyától való teljes elszakítottságot, és ő ezzel az

¹⁵ BROWN, 1270.

elszakítottsággal fizetett a mi bűneinkért. Nekünk már nem kell elhordoznunk a pokol borzalmát és fenyegetését, mert Jézus Krisztus elhordozta azt, és amikor alászállott a poklokra, szembenézett a reánk – immár hiába – váró megsemmisüléssel. Minden borzalom ellenére ugyanakkor az evangélium olvasójának az az érzése, hogy Jézus mindvégig Ura a helyzetnek, hogy ő irányít. Pontosabban fogalmazva, Jézus személyében az Atya teljesíti be akaratát a passióban. Ennek több és szép bizonyítékát adja János evangélista a beteljesített ószövetségi próféciaokban (ld. fentebb). Ezzel János arra is tanít, hogy nem azért kell meglátnunk és megértenünk Isten mindent irányító szuverenitását, *amit látunk*, hanem éppen *annak ellenére, amit látunk*.

b) Élő Jézus a halott helyett

Igeszakaszunk elején visszatérünk a vallási vezetőkhez és a temetéshez, és eléggé megdöbbentő dolgokat olvasunk: János evangélista szerint a vallásos emberek, de különösen a vallási vezetők világképében tökéletesen helyénvaló az, hogy mielőbb, sietős igyekezettel eltemetik Jézust. Így legalább nem kell azzal foglalkozniuk, amit tanított, és aki volt. Az élő Jézus ugyanis nagyon zavaró tud lenni a mozdíthatatlan vallásos világgal élő embernek. Jézus kifejezetten zavarja és alapjaiban megzavarja a vallásos gondolkodást és főként a vallásos képmutatást, amely sajnos nagyon gyakori hozadéka a merev, fundamentalista vallásosságnak.

Az élő Jézus leginkább a képmutatást kritizálta a környezetében, és azt, hogy a képmutató vallásos emberek éppen a lényegről (igazság, irgalom, hűség, vö. Mt 23,23) feledkeznek meg, ráadásul szándékosan, és ezt a vallási parancsok és rituálék aprólékos betartásával és betartatásával palástolják. Jézus szerint a képmutatás a teljes félreértése annak, amiről a vallásnak (az istenfélelemnek és a kegyességnek, Jak 1,27) szólnia kellene. Lehet, hogy Jézus még vissza sem adta lelkét az Atyának, miközben a 31. vers tanúsága szerint a vallási vezetők már holttestének eltávolításával foglalkoznak, nehogy az beszennyezze a vallási ünnepet. Milyen abszurd kép, milyen metsző jánosi ironia! Krisztus halála és holtteste zavarja a vallási fundamentalistákat, akik lelki értelemben nem látják a fától az erdőt. Az Isten Fia meglátásában zavarja őket a fán függő Jézus-holttest szombatnapi tilalma.

A következő kép igeszakaszunkban az, hogy a katonák nem törik el Jézus lábát, de egyikük átszúrja az oldalát. Többszörösen szimbolikus tett, és ezt a szimbólumot meg is próbálhatjuk kibontani, de ennél talán fontosabb, hogy ami történik, az az Ószövetség beteljesedése, és Isten akaratának („örök tanácsvégzésének”) megvalósulása. Nincs még egy vallás a világon,

amely arra épülne, hogy maga a teremő Isten szenved el a legnagyobb próbatételt teremtményeiért, és vállalja még a halált is! A kereszten körül ott állnak az emberek és szemlélik, hogy a testet öltött Ige, tulajdonképpen (János krisztológiájában hangsúlyosan is) Isten maga holtan fekszik és a sírba fektetik. Amikor a halálra gondolunk, mindannyiunkat rettegés fog el, pedig itt van a csodálatos örömhír: Jézus Krisztus már előttünk járt a halálban, és legyőzte azt! Miközben Jézus halottnak és tehetetlennek tűnik, miközben emberek jönnek és gondoskodnak a temetéséről, valójában éppen végbe megy a megváltás csodája, és hamarosan a feltámadásban mindenki számára nyilvánvalóvá válik, hogy Jézus Úrként uralkodik mindenek felett. A 19. fejezet több verse (24, 27, 35, 37) is azt hangsúlyozza, hogy Isten Ura a helyzetnek: Jézus temetése is csak azért következik be, hogy nekünk hitünk legyen! Hogy ne a láthatókra, hanem Jézus Krisztusra nézzünk.

c) Hit és bátorság a hitetlenség és a félelem helyett

Az utolsó képen lép színre József és Nikodémus. Látták Jézust meghalni a kereszten, és ez elvette minden korábbi félelmüket az emberektől és az emberek véleményétől. Most már nem érdekli őket semmilyen következmény: József még Pilátustól sem fél elkérni Jézus holttestét. Utolsó beteljesedés-szimbólumként (vö. a lekiót, az Ézs 53-at) azt láthatjuk, hogy József és Nikodémus kishitűsége, gyenge hite Jézus sebei által nyer gyógyulást. A Szenvedő Szolgáról szóló prófécia megjövendölte, hogy minden megaláztatás és szenvedés után Isten a gazdagok között ad szállást és nyugvó helyet szeretett Szolgájának, akit odaadott ugyan a mi bűneinkért, de akinek további megaláztatását (amit a kereszthalált követő temetetlenység általában magában hordozott) már nem tűrhette. Eszközei, Nikodémus és József királyi temetésről gondoskodtak. Krisztus dicsőséges felemeltetése már a halálában, a kereszten elkezdődött, a temetésével folytatódott és dicsőséges feltámadásával, majd az Atya jobbjára való felemeltetésével teljesedett be. Az utolsó kép fontos ekkleziológiai tapasztalata – amint erre Kálvin¹⁶ emlékeztet –, hogy a leggyengébb láncszemnek tartott és talán addig lenézett „titkos tanítványok” a legnagyobb szükség és kétségbeesés idején léptek elő, és teljesítették azt, amit az „igazi” tanítványoknak kellett volna, de képtelennek bizonyultak rá. Így van ez gyakran az egyházban is. Sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak, és a legnagyobb szükségben azok lépnek elő, akikről a legkevésbé gondoltuk volna. Az egyház a veszélyekben és a daltás időkben a titkos tanítványait hitvallókká avatja. A bőség és elkényelmesedés éveiben pedig meglankadnak és elmaradnak a korábbi hitvallók is.

¹⁶ KÁLVIN, 240.

4. Példák, képek, szemelvények

Az igeszakaszunkban történt események illusztrálására talán a legérdekesebb felidézni a Jeruzsálemben ma is látogatható Szent Sír-templom történetét és sajátosságait.¹⁷ Bár természetesen vannak történészek, akik a hitelességével szemben kételyeknek adnak hangot, de a templom elhelyezkedése minden szempontból megfelel az evangéliumi leírásoknak: közel van egy kerthez, ahol a másik lehetséges sír-helyszínt,¹⁸ a Garden Tomb-ot is látogathatják a turisták, a régi városkapun kívül, a város északi részén fekszik, és a benne található sír horizontális jellegű, ami megfelel az evangéliumoknak). Ahhoz, hogy a Szent Sír helyét megőrizhessék a történelem során, először is a szemtanúk kellettek, akik elvégezték a temetést, az asszonyok, arimátiai József és Nikodémus, és talán Jakab, az Úr testvére, aki Kr.u. 62-ig volt a jeruzsálemi gyülekezet vezetője. A második zsidó háború (132-135) után a zsidókat ugyan kitiltották Jeruzsálemből, de a pogánykeresztyének ápolhatták a Szent Sír hagyományát, főleg azután, hogy a rómaiak egy Jupiter vagy Aphrodité templomot emeltek föléje. Jeromos szerint az Aphrodité-szobor talapzata maga Golgota volt. A 2. században Szárdiszi Melitó már úgy írja le a sír környékét, mint egy nyüzsgő, forgalmas római várost (Aelia Capitolia). Nagy Konstantin császár idején feltárták a pogány rómaiak által feltöltött és ezáltal eltüntetett sírt, és 336-ban egy templomot (Martyrion) emeltek a helyén. Az építészek akkor lefaragták a sír körüli sziklás területet, és így végül csak egy magányos sziklatömb maradt meg, benne a sírkamrával vagy inkább fülkével, körülötte sík terület keletkezett. 1009-ben a Fatimida kairói kalifa lerombolta az egész épületkomplexumot, és bár a sírt később újra megtalálták, a 4. századi templomot már nem építették vissza. A keresztesek 1149-ben építettek itt egy templomot, ahol a Latin Királyság vezérei temetkeztek. A középkorban földrengések és tűzvészek is pusztították a területet, de végül 1959-ben egy átfogó archeológiai feltárásba és építkezésbe kezdtek ezen a helyen, és a templom így nyerte el ma látható formáját. A templom különböző kápolnáin és részein különböző felekezetek osztoznak (görög ortodox, örmény ortodox, katolikus, kopt, etióp ortodox), sajnos néha nem éppen békésen. 2020-ban a templom bezárt a zarándokok előtt, egyik őre szerint ilyen utoljára a 12. században, az Ottomán uralom alatt történt.

¹⁷ A részletekhez és a bibliográfiai hivatkozásokhoz ld. BROWN, 1279-1283.

¹⁸ Ezt a helyszínt a protestánsok preferálták sokáig, akiket riasztott a Szent Sír-templomban folyó, protestáns szemmel szinte bálványimádásnak ható liturgia és ereklyetisztelet. Archeológiai és tudományos szempontból azonban nem tartják a kutatók valószínűnek, hogy ez lenne Jézus sírja.

A Szent Sír-templomról számtalan fotó található az interneten, de ma már gyülekezeti tagjaink között is sokan lehetnek, akik turistaként jártak ott.

5. További szempontok az istentisztelet alakításához

5.1. Az alkalomról

Az ókeresztyén korban Nagyszombat tulajdonképpen liturgiamentes nap volt. A csönd és a liturgiamentes eseménytelenség fejezte ki Jézus sírba szállását és a várakozást. Az istentisztelet csak napszállta után vette kezdetét, mintegy a húsvéti liturgia nyitányaként. Ekkor szolgáltaták ki a keresztség szentségét a felnőtt katechumeneknek. A 9. században már a gyermekkeresztség is helyet kapott az alkalmon, így az időpontja egyre korábbra tolódott. A 14. században az ünneplés már délelőttre került, és egy egészen hosszú liturgia alakult ki, amelyben része volt az új tűz (a feltámadás szimbóluma) megszentelésének, a tömjén és a húsvéti gyertya megszentelésének, a keresztség ünnepélyes kiszolgáltatásának (ennek során felolvasták a keresztség tizenkét ószövetségi előképét felidéző olvasmányokat), majd sor került az ún. Alleluja-misére. A 20. századi katolikus liturgiai reformok az ószövetségi olvasmányok számát négyre csökkentették és a liturgia újra visszakerült az esti időpontba. A protestáns egyházak közül talán a református egyházakban a legegyszerűbb a liturgia, már ahol van egyáltalán. Ahol igen, ott gyertyagyújtással, igeliturgiával majd keresztteléssel és úrvacsorával ünnepelnek, mintegy esti istentiszteletként. Magyar református gyakorlatunkban a bűnbánati sorozatot lezáró istentisztelet kerülhet szombat estére, de egyre gyakoribb a húsvéti virrasztás gyakorlata is gyülekezeteinkben.¹⁹ De attól sem kell félnünk, ha nem tartunk szombaton istentiszteletet, hiszen a „csendnek” és a „nyugalomnak” az egyházi év ezen napján komoly teológiai jelentése van, amint erre Pap Ferenc is rámutat.²⁰

5.2. Lekció

Lekcióként a perikópában megjelenő ószövetségi előképek bármelyike és annak tágabb kontextusa szóba jöhet: 2Móz 12,43-51; Zsolt 34; Zak 12,10-14; 4Móz 21,1-9, de leginkább az Ézs 53 ajánlott.

5.3. Énekajánlás

Énekeskönyveinkben nincsenek kifejezetten nagyszombatra szóló énekeink. Új énekeskönyvünkben az ismertebb nagypénteki énekek közül a 493. (régiben 341.), 497.

¹⁹ PAP, 226-227.

²⁰ Uo.

(régiben 339), a kevésbé ismertek közül a 496. és a 498. ajánlható. Az istentisztelet húsvét felé mutató részében énekelhetjük ismert húsvéti énekeink közül az 501-est (régiben 185.), 505-öst (régiben 351.) vagy 507-est (régiben 353.).

5.4. Imádság

Mennyei Atyánk, add, hogy részünk legyen a mi Urunk Jézus Krisztus életében, halálában és feltámadásában, hogy az ő tagjaiként, őbenne élve meghalhassunk a bűnnek, és élhessünk az igazságosságnak. Szeretnénk, hogy az önző, erőszakos és ellened lázadó óember meghaljon bennünk, és megszülessék a szentségre és igazságra méltó új ember. Az a vágyunk, hogy mi magunk is új teremtéssé váljunk Jézus halála, eltemetése és feltámadása által. Add nekünk Atyánk azt a bizonyosságot, hogy halálunk óráján a mi dicsőséges Krisztusunk vár, aki maga is megtapasztalta a halál és a pokol rémisztő hatalmát, de győzedelmeskedett felettük, és helyet készít számunkra maga mellett a te örök dicsőségben. Hadd forogjon mindenkor szemünk előtt a szent bizonyosság, hogy bár porból vétettünk és porrá leszünk, a Krisztusba vetett hitben örök életünk lehet. Hadd haladjunk úgy életünk vándorútján, hogy tudjuk, a halál nem a vég, hanem a dicsőség kezdete, nem az alkonyat, hanem a hajnal, nem az éjszaka, hanem a verőfényes reggel. Úgy készülünk eléd minden nap, Atyánk, hogy odaát minden egészségre lesz, ami eltörött, mindent megtalálunk, amit elvesztettünk, minden bánatunk örömmé fordul, és minden fáradtságunkból új élet születik. Valóban, így készülünk eléd Atyánk, Jézus Krisztusban, ami Urunkban. Ámen²¹

6. Felhasznált és ajánlott irodalom

BARCLAY M. N. és E. A. NIDA: *A Handbook on the Gospel of John*, New York, United Bible Societies, 1980.

BARCLAY, W.: *Prayers for the Christian Year*, New York and Evanston, Harper and Row, 1964.

BOLYKI J.: „*Igaz tanúvallomás*”. *Kommentár János evangéliumához (Kommentárok a Szentíráshoz)*, Budapest, Osiris, 2001.

BROWN, R.: *The Death of the Messiah, From Gethsemane to the Grave*, Volume 2., New Haven, Yale University Press, 1998.

KÁLVIN, J.: *János evangéliumának magyarázata II.*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2011.

²¹²¹ Átvétel változtatásokkal innen: Barclay, 66-67.

LUZ, U. és H. WEDER (szerk.): *Die Mitte des Neuen Testaments. FS E. Schweizer*, Göttingen, Vandenhoeck Ruprecht, 1983.

PAP F.: *Az egyházi év*, Budapest, L'Harmattan, 2017.

SYLVA, D. D.: Nicodemus and his Spices (John 19,39), in: *New Testament Studies* 34 (1988), 148-51.

VERMES G.: *A passió*, Budapest, Osiris, 2005.

Dr. Pecsuk Ottó (Budapest)